

NORSKE ESSAYISTER

PETER ROKSETH

Filologens kall

Essays og studier

Redaktør

Asbjørn Aarnes

GRØNDAHL DREYER

Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur

Thorleif Dahls Fond

© Grøndahl og Dreyers Forlag AS 1992

Alle henvendelser om rettigheter til denne bok stiles til:

Grøndahl og Dreyers Forlag AS

Fred. Olsensgt. 5

Postboks 1153 Sentrum

0107 Oslo 1

Omslag: GRID Strategisk Design
i samarbeid med Ken Friedman Design

ISBN 82-504-1921-9

Sats: Hamar Maskinsetteri
Trykk: Norbok a.s, Oslo/Gjøvik

Redaksjon for serien *Norske essayister*:

Helge Nordahl, Øistein Parmann,
Bernt Vestre, Asbjørn Aarnes

Filologens kall

(Tale ved Filologisk Forenings vårfest på Folkemuseet den 6. juni 1941)

Vi lever i en regnskapets tid. Hver og én må spørre sig selv hvad livsret han har, og hvordan han kan øke sin livsret. Vi må spørre os selv: hvorfor er vi filologer og humanister egentlig til? har vi en hæderlig plass i Vorhenes verdensordning? Jeg er ræd mange av Dere det siste året har undret sig snarere litt for ofte over dette: hvad gagnar det at følge kurvene for den tykke *l* på Norgeskartet? hvad gagnar det at filolog nr. 1 utfolder stor lærdom på at vise at Shakespeare ihvertfald var hundeelsker, når filolog nr. 2 med endda støne lærdom sandsynliggjør at selv denne shakespearske affekt er tvilsom? Har vore sindrige sysler overhode en mening, eller er de bare listig tidsfordriv?

Denne vor undring er ikke bare årsgammel. Filologer og humanister har hat vond samvittighet nu i flere menneskealdrer. Det er ikke alene krigen og

fordærvelsen, men også naturvidenskapene som har stillet os ansikt til ansikt med vor egen nøkenhet.

Tvilen er sund når den fører til vanskeligere svar, den vonde samvittighet når den avler generøsere handling.

Jeg tror de «menneskeligere» videnskaper, humaniora, idag trods alt kan gå med reist hode. Hvordan vilde verden se ut uten dem, uten os? Det var græske filologer og pædagoger som gjennom sine skoleutgaver reddet for os de homeriske epos, Aischylos', Sofokles' og Euripides' tragedier, og hvor megen livsglæde fattigere vilde vi ikke været, hvor mange dype resonanser vilde ikke vor tilværelse manglet uten dem? Det var filologer og filosofer fra Athen, Pergamon, Alexandria og Rom som knadde og æltet den græske kulturarv og gjorde den fordøielig for Okcident og Orient. Det grøsser i os bare ved tanken på hvad vi vilde ha været uten den. Og det var den hybride, men værdifulde avart av filologer som heter teologer som ned gjennom oldtiden og den store middelalder gjennemsyret denne græske arv med østerlandsk visdom og slik skapte den rike åndslivets og sjælelivets facettering som lyset og sandheten brytes så vakkert igjennem. Det var atter filologer og humanister som i den sene middelalder vækket tillive igjen kræfter i den græske kultur som var faldt ut ved den første græsk-kristne syntese. Og det var tilslut filologer og humanister som, da den klassicistiske og naturvidenskapelige civilisation i begyndelsen av det 19. århundre truet med ensidigheter, gjenopvækket de kunstneriske, estetiske og religiøse værdier fra den franske middelalder og dens utløpere i nord og syd, denne eneste tid i Europas historie som i suveræn nyskaperevne kan sidestilles med Hellas' store århundre.

Som Dere ser, beskrives en viktig del av filologens og humanistens gjerning med verbene *bevare* og *gjenopvække*. At *bevare* kan høres tamt ut og taler kanskje lite til eventyrlysten, men det er allikevel en av de stille, ædle sysler som verdens fremgang avhænger av. At *gjenopvække* fra det døde, at frigjøre slumrende kræfter, minder på den anden side om at vi ordets dyrkere endda ikke helt har skilt lag med magien. Fremskridtet er dyrekjøpt, vi har ikke råd til at en eneste indvunden værdi går tapt. Alt hvad vor europæiske fortid, alt hvad de fjerne kulturer har skapt, må stadig på nyt gjøres til dyrebart eie, i denne vor forvisning, som er selve humanismens trossætning, at ingenting som til nogen tid eller på noget sted har

bragt et menneskes hjerte til at banke, kan nogensinde miste sin egentlige livskraft. Deri ligger, under al forskjellighet og forvirring, menneskehetens enhet og fellesskap, som vi humanister har til kald at virkeliggjøre.

Mødrene er sat til at våke over den umiddelbare overlevering, filologerne til at sørge for den middelbare, langsiktige tradition. Begge deler blir viktigere og uundværligere for hver dag, jo hurtigere de materielle livskår og dermed samfundenes struktur forvandles. Livsrytmen blir hastigere, og glemselens rytme med den. Det trænges nogen som passer på at menneskeheten mindes. Hvis ikke står vi i fare for at rives løs fra vore dypeste forutsætninger. Jo raskere et trø vokser, jo høiere det sender sin krone mot himmelen, desto dypere og solidere må det forankre sine røtter i jorden. Ellers blir selve veksten den største fare for undergang. Vi filologer er sat til at hegne om det voksende trøet ved at værne om dets røtter, ved at sikre at de livgivende safter fra den årtusengamle menneskelige humus gjennom dem stiger op til de ytterste og nyest utsprungne grener og kvister.

Vi Nordmænd har neppe i den siste menneskealder hat tilbørlig sans for røtterne og deres pleie. Tidsdimensionen i vor nutidskultur blev tallet i årtier og ikke i århundrer og årtusener. Idag har mange av os forstått at bare det århundrerne og årtusenerne har viet, er solid grundvold og at det er bare på denne grundvold at årtiernes verk kan hvile sikkert og få blivende værdi. Vi har endelig fattet helt ut at vor egen livslinje falder sammen med utviklingslinjen for den vesteuropæiske kultur som har sine røtter i Palæstina, Hellas og Rom. Det er den græsk-kristne arv som idag gjør os rike og trygge. En kultur må stadig fornyes hvis den vi leve, men den må også alltid være tro mot sig selv hvis fornyelsen skal være egte. Hvilken styrke gir det os ikke når døgnfødte strømninger hverver om vor indsats, at kunde spørre: Vilde Platon været enig? Hvilken styrke at vite med sikkerhet at når Platon ikke samtykker, er vi på gal vei, på den vei som fører til åndelig nihilisme og barbari.

Jeg håper jeg i det jeg har sagt ikke har undervurdert filologens og humanistens opgave som bevarer og gjenopvækker. Og allikevel er *det* bare halve verket. Han skal sørge for at alt hvad fortidens mennesker har skapt og oplevet blir nutidsmenneskenes eie. Men han skal også være med på at skape det nye menneske og de nye samfund; han skal så godt han kan søke at svare på dette

fundamentale spørsmål: hvad er mennesket? Hans studier av fortidens menneskehet hjelper ham her et stykke på vei. Sammenstillingen av filologens livserfaringer fra alle tider og himmelstrøk gir allerede den et mangfoldigere menneskebillede end man nogengang før har hat. Men desværre, denne rigdom er blit næsten synonym med forvirring. Vi vet meget mere idag om hvad mennesket blandt andet er, men vi vet i samlet sum mindre om hvad mennesket er end de gjorde i det franske trettende århundre eller i det fjerde græske århundre. Jeg er ræd at nutidens humanister har flyktet fra syntesens plikt og pådradd sig stor skyld. Hvordan kan man gå til synteser, indvendes det, når de ikke kan bli endelige? – Syntesen er en menneskelig nødvendighet, om den blir aldri så foreløbig. På ethvert trin av vor viden må nyvindingerne syntetiseres, det vil si, de må, hvis de skal bli fordøielige, nærende, opbyggende, sættes i direkte relation til de grundlæggende værdier. Uten det blir lærdom og kundskaper bare livløs materie og ikke brød.

Hvad er egentlig åndsvidenskap? Åndens videnskaper er i sin inderste grund læren om menneskeværdierne. Begrepet åndsvidenskap går restløst op i begrepet værdividenskap. Vi har alle kjendt det i marven under det siste året at det er menneskeværdierne som på alle fronter er vort siste og eneste bolverk. Menneskeværdierne er også dypest set det eneste emne for vor forskning. Studier som i sine problemstillinger ikke er nådd ned til værdigrundvolden, er endda ikke åndsvidenskap i egentlig forstand, men bare famling henimot en videnskap. Mange av vore studiegrener famler endda. Hvad under da at vi i famlingen råker ind i blindgater, som det nu og da hænder os filologer? Hvad under at vi på den lange, møisommelige vei undertiden glemmer det vi var gåt ut for at søke, når det langs veikanten er så mange vakre, sjeldne blomster at plukke? At vi sommetider seiler lidt vild, når det er så mange sirener som synger under vor seilas og lokker til ansvarsfri tilværelser?

Vi filologer og humanister har mange gode undskyldninger for vore distraktioner, men vi bør allikevel ikke glemme vort egentlige kald: at lære menneskets væsen og menneskeåndens kræfter at kjende, at lære at styre og bruke disse kræfter til virkeliggjørelsen av et stadig høiere og ædlere menneskeliv. Makter vi ikke at fylde dette kald, da går verden en uhyggelig skjæbne imøte. Skal den vældige materielle overbygning vor eksistens idag har fåt, bli os til

velsignelse og ikke til ødelæggelse, må alle åndens makter mobiliseres i en målbevisst og offervillig fylking. Ellers kan den materielle kulturs latente kræfter bli like katastrofale som et ladd gevær i henderne på et toårgammelt barn. Denne fare har vi anet længe; i de siste tre-fire år har den stirret os i øinene. Det ser ut som det er rygmarven som regjerer verden idag og ikke hjernen og hjertet. Under slike forhold må da dette bli vor, filologernes og humanisternes, opgave i Vorherres verdensordning: at lære menneskene at bli mennesker. Ganske visst, hver enkelt av os kan bare gjøre uendelig litet på dette verk, men det er allikevel uendelig viktig at hver enkelt av os gjør det lille han kan.